KINH TẾ HỌC HÀI HƯỚC

FREAKONOMICS: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything
Copyright © 2005 by Steven D. Levitt and Stephen J. Dubner
All rights reserved.

KINH TẾ HỌC HÀI HƯỚC
Bản quyền tiếng Việt © Công ty Sách Alpha, 2026

Alpha Books - Better Knowledge, Better Success
Thương hiệu sách Quản trị kinh doanh số 1 thị trường

Alpha Books không chỉ xuất bản sách – chúng tôi đồng hành kiến tạo tri thức quản trị và kinh doanh, khơi dậy nội lực Việt từ tinh hoa thế giới

Không phần nào trong xuất bản phẩm này được phép sao chép hay phát hành dưới bất kỳ hình thức hoặc phương tiện nào mà không có sự cho phép trước bằng văn bản của Công ty Cổ phần Sách Alpha. Chúng tôi luôn mong muốn nhận được những ý kiến đóng góp của quý vị độc giả để sách ngày càng hoàn thiện hơn.

Biên mục trên xuất bản phẩm của Thư viện Quốc gia Việt Nam
Levitt, Steven D.
Kinh tế học hài hước : Khám phá mọi hiện tượng xã hội từ góc nhìn của nhà kinh tế học / Steven D. Levitt, Stephen J. Dubner ; Nguyễn Thị Huyền Trang dịch. - Tái bản lần thứ 9, có chỉnh sửa. - H. : Thế giới ; Công ty Sách Alpha, 2026. - 388 tr. ; 21 cm
Tên sách tiếng Anh: Freakonomics: A rogue economist explores the hidden side of everything. - Phụ lục: tr. 336-376
ISBN 978-604-392-798-6

1. Kinh tế học
330 - dc23

TGF0767p-CIP

Liên hệ mua sách: cskh@alphabooks.vn
Liên hệ hợp tác về nội dung số: chuyendoiso@alphabooks.vn
Liên hệ hợp tác xuất bản: htxb@alphabooks.vn
Góp ý về sách, liên hệ về bản thảo & bản dịch: publication@alphabooks.vn
Liên hệ dịch vụ tư vấn, đại diện & giao dịch bản quyền: copyright@alphabooks.vn

FREAKONOMICS

STEVEN D. LEVITT &
STEPHEN J. DUBNER

Nguyễn Thị Huyền Trang *dịch*

KỶ NIỆM
20
NĂM
LẦN XUẤT BẢN ĐẦU TIÊN

KINH TẾ HỌC HÀI HƯỚC

Khám phá mọi hiện tượng xã hội từ góc nhìn của nhà kinh tế học

(Tái bản lần thứ 9, có chỉnh sửa)

alpha books
NHÀ XUẤT BẢN THẾ GIỚI

HỘI ĐỒNG CỐ VẤN XUẤT BẢN

TS. Đoàn Đức Thuận - Phó Viện trưởng Viện Nghiên cứu Chiến lược Thương hiệu và Cạnh tranh (BCSI)

Trần Hồng Quang

CEO HQBC Consulting & Investment

Nông Vương Phi

CEO Công ty Phi&P

Nguyễn T. Quỳnh Trang

Phó Chủ tịch CSMO

TS. Ngô Công Trường

Nhà sáng lập Công ty Tư vấn và Giáo dục J&P Global

Lê Quốc Vinh

Chủ tịch LeBros

Nguyễn Đình Thành

Đồng sáng lập Elite PR School

Lê Hồng Phúc - Phó Chủ tịch Hội các Nhà QTDN Việt Nam

Chủ tịch CLB Nhân sự Việt Nam

Phan Minh Thu

Chuyên gia Phát triển Thương hiệu

Trưởng ban Nội dung CSMO miền Bắc

Nguyễn Cảnh Bình

Chủ tịch HĐQT Alpha Books

ĐỘI NGŨ TRIỂN KHAI ALPHA BOOKS

Phụ trách sản xuất: Bùi Hà - Đặng Ly

Điều phối viên: Bích Ngọc

Thiết kế bìa: ducchien_

Trình bày: Mỹ Mây

Thư ký xuất bản: Thủy Nguyễn

Bản quyền: Lê Thúy

Phụ trách marketing: Chu Đức Tấn

Alpha Books không chỉ xuất bản sách – chúng tôi đồng hành kiến tạo tri thức quản trị và kinh doanh, khơi dậy nội lực Việt từ tinh hoa thế giới

LỜI GIỚI THIỆU

(cho bản Tiếng Việt)

Thời thơ ấu, chúng ta thường đặt ra vô số câu hỏi về thế giới xung quanh. Tại sao sấm chớp lại xuất hiện lúc mưa giông? Tại sao trái đất quay? Tại sao đôi lúc chiến tranh lại xảy ra? Tại sao có người giàu, người nghèo? Tại sao và tại sao…

Các câu hỏi "tại sao" và "như thế nào" sẽ biến mất dần khi ta trưởng thành. Lúc này, những thắc mắc của chúng ta bớt tính tò mò và trở nên thực dụng hơn. Chúng ta bắt đầu tìm hiểu về công việc, tiền lương, lãi suất, bất động sản, chứng khoán và những câu chuyện trà dư tửu hậu khác.

Tuy nhiên, vẫn có những người tiếp tục theo đuổi các câu hỏi "tại sao" và "như thế nào" về thế giới xung quanh mình. Họ trở thành nhà nghiên cứu, nhà khoa học, chuyên viên công nghệ hoặc nghệ sĩ.

Steven D. Levitt tốt nghiệp Đại học Harvard năm 1989 và trở thành một nhà kinh tế học nổi tiếng từ khi còn rất trẻ. Anh nhận giải thưởng John Bates Clark vào

năm 2003, khi mới 36 tuổi. Cũng giống như nhiều nhà kinh tế học khác, Levitt luôn đặt câu hỏi "tại sao" và "như thế nào" về thế giới xung quanh. Nhưng khác với số đông, anh chỉ tò mò về những thứ thú vị mà phần nhiều trong đó đều rất "quái" và độc đáo. Là một nhà kinh tế học sắc sảo và uyên bác, Levitt luôn tìm cách thỏa mãn trí tò mò về thế giới xung quanh. Anh đã sử dụng các công cụ kinh tế và phương pháp luận của một nhà khoa học để trả lời các câu hỏi kỳ quặc về sự vận hành của cuộc sống hay các hiện tượng xã hội nổi bật. Levitt tò mò về sự sụt giảm bất ngờ của tỷ lệ tội phạm ở New York (theo dự báo lẽ ra nó phải tăng lên), về thế giới của những tay buôn ma túy đường phố, về mối liên hệ giữa cái tên và số phận khi trưởng thành của đứa trẻ. Bằng con mắt và trí tuệ của một kinh tế gia xuất sắc, Levitt hé mở cho chúng ta thấy những khía cạnh bất ngờ, hài hước đằng sau tất cả mọi thứ, giống như tên của cuốn sách mà bạn đang cầm trên tay.

Kinh tế học ra đời muộn hơn các ngành khoa học cơ bản khác. Nhưng như để bù lại khiếm khuyết về tuổi đời, kinh tế học đã trỗi dậy mạnh mẽ từ cuối thế kỷ 19 và trong suốt thế kỷ 20, trở thành một ngành khoa học có nền tảng vững mạnh có thể giải quyết các câu hỏi lớn không chỉ về động cơ và quá trình vận hành của nền kinh tế mà còn về hành vi của từng cá

nhân trong cuộc sống thường ngày. Những nền tảng mà Levitt dựa vào để giải đáp các thắc mắc của mình là dữ liệu thực tế, luật "nhân quả" trong kinh tế lượng và chứng cứ thực tế.

Freakonomics (mà trong bản tiếng Việt chúng tôi gọi là *Kinh tế học hài hước*) đã ra đời từ những câu hỏi kỳ quặc và những câu trả lời bất ngờ, nhưng đầy thú vị và cực kỳ thuyết phục của Steven Levitt. Độc giả có thể rất ghét, hoặc rất thích cuốn sách này cũng chính vì cách đặt vấn đề và cách giải quyết vấn đề táo bạo nhưng vẫn tuân theo đúng chuẩn mực khoa học của Levitt. *Kinh tế học hài hước* chứng tỏ rằng bộ môn kinh tế học không hề khô khan, mà ngược lại rất thú vị. Thậm chí, sau khi đọc xong cuốn sách, bạn có thể sẽ quyết tâm nghiên cứu kinh tế học để có thể trả lời những thắc mắc của chính mình về thế giới xung quanh: Tại sao những tay chơi ở vũ trường New Century chỉ vì lời qua tiếng lại mà bắn nhau, để rồi kẻ chết kẻ đi tù? Tại sao các thị xã trung tâm (tỉnh lị) của các thành phố ven biển nước ta lại luôn cách nhau 150-200 km? Tại sao thị trường bất động sản ở Hà Nội lại phức tạp hơn ở thành phố Hồ Chí Minh? Cơ chế vận hành của hệ thống ghi số đề hay cá độ bóng đá phi pháp như thế nào?

Cuốn sách mà các bạn đang cầm trên tay là ấn phẩm tái bản được Alpha Books cập nhật có bổ sung những bài báo trên các tạp chí uy tín như *Harvard Business Review*, *Washington Post, New York Times* về các tác giả và cuốn sách này; cũng như phần hỏi đáp và trao đổi với các tác giả rất đúng tinh thần cuốn sách – khác biệt và hài hước.

Nhân dịp kỷ niệm 20 năm lần xuất bản đầu tiên, tác giả Stephen J. Dubner đã viết Lời tựa mới cho cuốn sách, không ngần ngại thú nhận rằng:

"Cuốn sách chào đời mà không được kỳ vọng cao. Không có luận điểm chủ đạo nào xuyên suốt tác phẩm, và ngay cả nhà xuất bản cũng không thích tên cuốn sách. Với kỳ vọng thấp như thế, chúng tôi được tự do viết ra đúng cuốn sách mà chúng tôi mong muốn được viết. Cả hai chúng tôi, theo cách riêng của mình, đều ngán sự rập khuôn. Thế là chúng tôi thử một điều khác biệt…"

Và quả đúng như vậy, cuốn sách không chỉ khác biệt mà còn độc đáo, lối tư duy mới mẻ ấy đã khơi mở nhiều điều cho độc giả không chỉ cách đây 20 năm mà ngay cả bây giờ.

Một lần nữa, Alpha Books trân trọng giới thiệu đến các bạn *Kinh tế học hài hước* với Lời tựa mới, và vẫn giữ nguyên hy vọng rằng cuốn sách này sẽ không chỉ truyền cảm hứng cho bạn tìm hiểu về kinh tế học

cùng các phương pháp luận của nó, đồng thời giúp bạn có cái nhìn sâu sắc hơn về phương thức vận hành của cuộc sống và xã hội muôn màu muôn vẻ.

PHƯƠNG CẨM SA

MỤC LỤC

LỜI GIỚI THIỆU **5**

LỜI TỰA **12**

MỘT CHÚ GIẢI **17**

MỞ ĐẦU: Mặt khuất của mọi điều **25**

01. Giáo viên phổ thông và đô vật Sumo có những điểm chung nào? 49

02. Đảng 3K - KU KLUX KLAN giống người môi giới bất động sản như thế nào? 103

03. Tại sao những tên buôn ma túy vẫn sống cùng mẹ? 156

04. Tội phạm biến đi đâu? 200

05. Điều gì làm nên
bậc cha mẹ tuyệt vời? 246

06. Điều gì làm nên bậc cha mẹ tuyệt vời phần II:
Tên của đứa con có quan trọng không? 292

LỜI KẾT: Hai con đường tới Harvard..... 332

Phụ lục: Những bài viết về
***Kinh tế học hài hước* được chọn lọc 336**

Hỏi đáp cùng các tác giả 377

LỜI TỰA

(cho bản kỷ niệm 20 năm
lần xuất bản đầu tiên)

Một hôm, tôi đứng trong văn phòng ngắm nghía chồng hộp hồ sơ nhựa linh tinh đã chất cao như núi. Tôi đã nhìn vào chúng suốt mấy năm nay. Chúng chứa đầy sổ tay, tài liệu nghiên cứu và bản thảo, những chế phẩm của sự nghiệp viết lách, giờ đây không còn cần thiết nữa nhưng cũng chưa thể nào vứt bỏ được. Đó chính là thế lưỡng nan mà tôi kẹt cứng. Nhưng trong ngày hôm đó, rốt cuộc tôi cũng quyết định sẽ bỏ hết mọi thứ. Tôi tự nhủ, quá khứ là quá khứ, cuộc đời quá ngắn ngủi để bị trì kéo bởi hoài niệm. Rồi lúc ấy điện thoại tôi rung lên báo có tin nhắn.

Đó là tin nhắn từ anh bạn Steve Levitt của tôi:

Chúc mừng kỷ niệm 20 năm! Không nhiều người được đi cùng một chuyến tàu suốt hai thập niên đâu! Hãy hy vọng chúng ta sẽ có thêm hai mươi năm nữa tuyệt vời như vậy.

Chà. Tôi xúc động vì Levitt nhớ ngày sách của chúng tôi ra mắt, và có chút ngạc nhiên vì chính mình lại quên. Suy cho cùng thì chính tôi mới là kẻ tích trữ kia mà. Gần như mọi thứ trong những hộp tài liệu kia đều đến từ mối hợp tác của tôi với Steve Levitt. Mối hợp tác ấy bắt đầu khi tôi viết một bài về anh ta cho tạp chí *New York Times* và mối quan hệ đã thăng hoa khi chúng tôi cùng bắt tay viết *Freakonomics*.

Cuốn sách chào đời mà không được kỳ vọng cao. Không có luận điểm chủ đạo nào xuyên suốt tác phẩm, và ngay cả nhà xuất bản cũng không thích tên cuốn sách. Với kỳ vọng thấp như thế, chúng tôi được tự do viết ra đúng cuốn sách mà chúng tôi mong muốn được viết. Cả hai chúng tôi, theo cách riêng của mình, đều ngán sự rập khuôn. Thế là chúng tôi thử một điều khác biệt. Chúng tôi kết hợp nghiên cứu thực nghiệm của Levitt với phong cách kể chuyện phi hư cấu; mất một thời gian để giọng văn nghe như tiếng nói chung của cả hai, cuối cùng chúng tôi cũng thành công. Chúng tôi lập luận rằng, đúng là thế giới hiện đại có thể cực kỳ phức tạp, nhưng bạn có thể hiểu được vấn đề nếu dùng đúng công cụ và đặt đúng câu hỏi. Chúng tôi viết về những quan niệm phổ biến mà thực chất là những trường hợp khả dĩ nhất cũng chỉ có một nửa sự thật. Chúng tôi dựa vào dữ liệu (thay vì giai thoại) bất cứ khi nào có thể, và luôn cố gắng cho thấy dữ liệu đằng sau

các kết luận. Không điều gì trong số này khiến chúng tôi cảm thấy việc viết một cuốn sách như vậy là quá táo bạo, nhưng nhìn lại thì rõ ràng nó đã đi ngược dòng.

Và bằng cách nào đó, nó lại thành công, vượt xa cả những giấc mơ hoang đường nhất của chúng tôi. Các bài bình sách thì khen đến phát ngượng. Cuốn sách xuất hiện trên các danh sách bán chạy rồi, kỳ lạ làm sao, trên cả những chương trình truyền hình như Modern Family, Jeopardy! và Sherlock Holmes.[1] Cuốn sách dường như đã thể hiện điều gì đó vượt xa những gì cả hai chúng tôi từng tưởng tượng, mặc dù cho đến giờ, thật khó để nói chính xác đó là điều gì. Rõ ràng, *Freakonomics* mang những ý nghĩa khác nhau với những người khác nhau. Tôi thích nghĩ về nó như một bài tập về sự tò mò mà không hề có thái độ hoài nghi, tiêu cực.

Levitt với vai trò học giả và tôi với vai trò tác giả đã quen với việc phải đấu tranh để thu hút sự chú ý của mọi người, cũng như để được tiếp cận những nguồn tài liệu và dữ liệu tốt. Bỗng nhiên, chúng tôi có một nền tảng. Kể từ đó, chúng tôi luôn cố gắng sử dụng nền tảng ấy một cách khôn ngoan. Chúng tôi xuất bản thêm vài cuốn sách nữa, và tham gia vào đủ loại dự án

---

1. https://www.tumblr.com/cinematic-literature/637575152514760704/sherlock-s01e02-the-blind-banker-book-title

với đủ kiểu cộng sự. Giờ đây, Levitt điều hành một trung tâm nghiên cứu tại Đại học Chicago, cố gắng cải tổ hệ thống giáo dục Mỹ, đúng kiểu Levitt, luôn tìm cách "thổi tung" một tổ chức từ chính bên trong tổ chức ấy. Tôi đã dành 15 năm qua để thực hiện chương trình *Freakonomics Radio*, bàn về mọi chủ đề từ việc hiến thận, gian lận học thuật, đến tương lai của thịt, một lần nữa, đây là cơ hội để thỏa sức tò mò, và thực sự là niềm vui thuần túy.

Thế giới đã thay đổi rất nhiều trong hai mươi năm qua. Lĩnh vực kinh tế học được chứng minh là vô cùng quan trọng, nhưng đôi lúc lại bất lực. Trong lĩnh vực chính trị, dường như quan điểm trung dung thực sự không thể đứng vững. Levitt và tôi luôn tự coi mình là những người trung dung sùng đạo, được dẫn dắt bởi lẽ thường và lý trí thay vì ý thức hệ. Điều đó giờ đây trở nên khó khăn hơn. Việc đọc lại cuốn sách này gần đây khiến tôi kinh ngạc về mức độ vô tư, phóng khoáng mà chúng tôi từng có, đầy khí chất và tinh thần phiêu lưu. Tôi nghĩ tất cả chúng ta đều đang hy vọng sẽ sớm cảm nhận được những điều đó lần nữa.

Một hệ quả của việc già đi là bạn biết nhiều người đã qua đời, trong đó, không may thay có cả anh chị em ruột của chúng ta. Điều này đúng với cả Steve Levitt lẫn tôi. Ta thấy nhớ không chỉ họ mà còn cả phần đời mà ta đã có họ ở bên. Ta không ngừng cố gắng gìn giữ

bất cứ ký ức vụn vặt nào còn sót lại. Chồng hộp nhựa của tôi chứa đầy những ký ức vụn vặt về *Freakonomics*; chúng tượng trưng cho cả một đời của cuốn sách này. Tôi quyết định là rốt cuộc thì tôi vẫn chưa sẵn sàng để vứt bỏ tất cả. Có lẽ tôi sẽ nhét một bản in có lời tựa này vào một trong những hộp tài liệu ấy; 20 năm nữa có thể tôi sẽ thấy vui khi đọc lại nó.

Tôi thật sự mừng vì Levitt đã nhắn tin cho tôi hôm đó. Liệu chúng tôi có được "thêm 20 năm nữa tuyệt vời như vậy" hay không? Tôi mong điều ấy biết bao nhiêu, hẳn là Levitt cũng vậy. Nhưng hãy thành thật nào: trong 20 năm qua, chúng tôi đã hưởng phúc lành ngoài lý trí. Thật là một cảm giác hồi hộp cả đời khi tạo ra một tác phẩm có sức vang vọng tới rất nhiều người, không chỉ những người hâm mộ, mà cả những nhà phê bình thiện chí. Chúng tôi đã học được rất nhiều từ tất cả các bạn. Hãy chăm sóc bản thân mình và, nếu có thể, hãy chăm sóc cả những người khác nữa.

Tháng 5, 2025

Stephen J. Dubner

MỘT CHÚ GIẢI

"Levitt là nhà kinh tế học trẻ tuổi xuất chúng nhất ở Mỹ", ít nhất đó là nhận xét của hội đồng thẩm định. Vào một ngày đầy nắng giữa tháng 6, anh lái chiếc Chevy Cavalier đời cũ màu xanh lá cây có cái khung chắn bùn cáu bẩn và cửa xe không thể đóng chặt, luôn gây tiếng ồn mỗi khi chạy với tốc độ cao, phanh ngay trước vạch đèn giao thông ở phía nam thành phố Chicago.

Lúc này chiếc xe đã thôi ồn ã, chỉ còn lại khung cảnh đường phố vào ban trưa với các điểm bơm xăng, những khối bê tông dài như vô tận và khu nhà gạch với cửa sổ làm bằng gỗ dán.

Một người đàn ông đứng tuổi vô gia cư tiến lại gần. Cái biển đeo trước ngực cho biết ông ta không nhà cửa và muốn xin tiền bố thí. Ông ta mặc một cái áo khoác rách rưới, quá dày trong một ngày nắng ấm như thế, đội chiếc mũ lưỡi trai màu đỏ cáu bẩn.

Levitt không khóa cửa xe hay lái lên phía trước. Anh cũng không lục tìm tiền lẻ. Nhà kinh tế học chỉ quan sát,

như thể qua một tấm kính một chiều. Sau giây lát, người ăn xin rời đi.

"Ông ta có bộ tai nghe hay ghê," Levitt nhận xét, vẫn nhìn qua gương chiếu hậu. "Chà, còn hay hơn cả bộ tai nghe của mình. Mặc dù trông ông ta không có vẻ giàu có gì."

Steven Levitt có xu hướng nhìn nhận sự việc khác với người bình thường. Và càng khác so với nhà kinh tế học bình thường. Đây có thể là điểm mạnh, mà cũng có thể là điểm rắc rối, tùy thuộc vào tình cảm bạn dành cho các nhà kinh tế học.

- Tạp chí *New York Times*, 03/08/2003

Mùa hè năm 2003, Tạp chí *New York Times* đã cử Stephen J. Dubner, tác giả và đồng thời là nhà báo, viết tiểu sử của Steven D. Levitt, một nhà kinh tế học trẻ tuổi của trường Đại học Chicago.

Dubner, người đang nghiên cứu một cuốn sách về tâm lý đối với tiền bạc, gần đây đã phỏng vấn nhiều nhà kinh tế học và nhận thấy họ thường nói tiếng Anh rất tệ. Levitt, người vừa giành được Giải thưởng "kinh tế gia trẻ tuổi có triển vọng nhất" (John Bates Clark Medal) (giải thưởng trao hai năm một lần cho kinh tế gia Mỹ xuất sắc nhất dưới bốn mươi tuổi), gần đây đã được nhiều nhà báo phỏng vấn và nhận thấy rằng cách

suy nghĩ của họ không thật… *thẳng thắn*, theo cách nói của một chuyên gia kinh tế học.

Nhưng Levitt đã đi đến kết luận rằng Dubner không hoàn toàn là một tên ngốc. Còn Dubner thì thấy rõ Levitt không phải là một anh chàng khô khan cứng nhắc. Tác giả kinh ngạc vì tính sáng tạo trong công trình nghiên cứu của vị chuyên gia kinh tế này cũng như tài nghệ giải thích chúng của ông. Sở hữu bảng thành tích đáng nể (tốt nghiệp Đại học Harvard, nhận học vị Tiến sĩ từ Đại học MIT, và một loạt giải thưởng) nhưng Levitt đến với kinh tế học theo con đường hoàn toàn không chính thống. Dường như anh không xem xét sự vật dưới con mắt hàn lâm mà như một nhà thám hiểm thông thái và đầy hiếu kỳ – như thể một người làm phim tài liệu, có lẽ vậy, hoặc một nhân viên pháp y hay một người đánh cá ngựa thuê chuyên nghiệp mà lĩnh vực hoạt động trải rộng từ thể thao đến tội phạm hay văn hóa đại chúng. Anh hầu như không mấy quan tâm tới các vấn đề tiền tệ vốn thường xuất hiện trong suy nghĩ của hầu hết mọi người khi nghĩ về kinh tế học; thậm chí, anh còn tỏ vẻ khoa trương trong việc tự hạ thấp mình. "Tôi thực không biết nhiều về kinh tế học," anh đã nói với Dubner. "Tôi chẳng giỏi toán, tôi không biết nhiều về kinh tế lượng và cũng không biết xây dựng lý thuyết. Nếu anh hỏi tôi rằng thị trường chứng khoán đang lên hay xuống, nếu anh hỏi tôi kinh tế đang phát triển hay

thụt lùi, nếu anh hỏi tôi giảm phát tốt hay xấu, nếu anh hỏi tôi về thuế má, ý tôi là, sẽ là hoàn toàn giả dối nếu tôi nói tôi biết mọi thứ về tất cả những vấn đề đó."

Những gì Levitt quan tâm chính là những câu chuyện muôn hình muôn vẻ và phức tạp của cuộc sống hằng ngày. Những gì anh tìm hiểu được đã thành một bữa tiệc thịnh soạn cho bất cứ ai muốn tìm hiểu cách mà thế giới thật sự vận hành. Quan điểm khác thường của anh đã được thể hiện trong bài viết của Dubner:

> *Theo cách Levitt nhìn nhận, kinh tế học là một ngành khoa học với những công cụ tuyệt vời để tìm ra những câu trả lời, nhưng lại đang thiếu trầm trọng những câu hỏi thú vị. Năng khiếu đặc biệt của anh là khả năng đặt ra những câu hỏi như vậy. Ví dụ: nếu những kẻ buôn bán ma túy kiếm được rất nhiều tiền, vậy tại sao chúng vẫn phải sống cùng mẹ? Thứ gì nguy hiểm hơn, khẩu súng hay bể bơi? Nguyên nhân nào đã làm cho tỷ lệ tội phạm giảm đột ngột trong suốt thập kỷ trước? Những nhà môi giới bất động sản có hết lòng vì lợi ích của khách hàng không? Tại sao nhiều ông bố bà mẹ da đen đặt cho con họ những cái tên gây tổn hại tới tương lai và triển vọng sự nghiệp của chúng? Nhiều giáo viên phổ thông đã gian lận để đạt tiêu chuẩn với điểm số của học sinh thật cao trong kỳ thi như thế nào? Môn vật Sumo có tham nhũng không?*

Và bằng cách nào một người vô gia cư trong bộ quần áo rách rưới lại đủ tiền mua cặp tai nghe giá 50 đô-la?

Nhiều người, cả bạn bè của anh, có thể không hề nhận thấy công trình của Levitt là về kinh tế học. Nhưng anh chỉ đơn thuần chắt lọc cái gọi là "khoa học ảm đạm" này cho mục tiêu tối quan trọng của nó: giải thích cách mà mọi người có được cái họ muốn. Không giống như các học giả hàn lâm, anh không ngại tận dụng khả năng quan sát và thói tò mò của bản thân; anh cũng không sợ đàm tiếu và đưa chuyện (nhưng anh lại sợ tính toán). Anh là người theo thuyết trực giác. Anh sàng lọc từ hàng chồng dữ liệu để tìm bằng được vấn đề mà người khác không thể tìm hiểu được. Anh định ra cách để đánh giá một tác động trong khi những nhà kinh tế học khác đã tuyên bố không thể đánh giá được. Mối quan tâm sâu sắc của anh – mặc dù anh nói rằng anh không bao giờ dính líu đến những thứ đó – là gian lận, tham nhũng và tội phạm.

Tính tò mò, thẳng thắn của Levitt quả thật đã hấp dẫn hàng ngàn độc giả của tạp chí *New York Times*. Anh bị vây bọc bởi hàng loạt câu hỏi, thắc mắc và yêu cầu, không chỉ từ hãng xe General Motors và đội bóng rổ nhà nghề nổi tiếng New York Yankees, các vị thượng nghị sỹ Hoa Kỳ mà còn từ đám tù nhân, các bậc cha mẹ, và có cả một người đàn ông suốt hai mươi năm đã lưu giữ số liệu rất xác thực về doanh thu bán

bánh vòng của mình. Một nhà cựu quán quân giải đua xe đạp Tour de France còn đề nghị Levitt giúp chứng minh giải đua có dính dáng tới doping; thậm chí cả Cục Tình báo Trung ương Mỹ (CIA) cũng muốn biết Levitt đã sử dụng dữ liệu như thế nào để tóm bọn rửa tiền và bọn khủng bố.

Những thắc mắc của họ chính là sức mạnh ẩn bên trong niềm tin của Levitt: cho dù thế giới hiện đại đã quá thừa những điều đen tối và rắc rối, song nó *không* phải là không thể lĩnh hội và thấu hiểu, nếu đặt ra những câu hỏi đúng thì thậm chí chúng còn gợi cảm hứng nhiều hơn là ta vẫn nghĩ. Tất cả những gì chúng ta cần là một cách nhìn mới.

Ở thành phố New York, các nhà xuất bản đều đề nghị Levitt viết sách.

"Viết sách ư?" anh nói, "tôi không muốn viết sách." Anh đã có đủ hàng tỷ chuyện phức tạp cần giải quyết hơn là bỏ thời gian để viết một cuốn sách về chúng. Anh cũng không nghĩ mình sẽ là một người viết giỏi. Vì vậy, anh đã từ chối và nói mình không quan tâm, "trừ phi viết cùng với Dubner," anh gợi ý.

Việc hợp tác không phải ai cũng làm được. Nhưng hai người bọn họ, từ lúc này được nói tới là *hai chúng tôi*, đã quyết định bàn bạc kỹ các vấn đề để cân nhắc xem có thể viết cuốn sách đó hay không. Chúng tôi kết luận là có thể. Hy vọng các bạn sẽ đồng ý với chúng tôi.

Levitt có cuộc phỏng vấn với Hội các học giả (Society of Fellows), một câu lạc bộ của các trí thức đáng kính tại Harvard, chuyên hỗ trợ tài chính cho những học giả trẻ thực hiện nghiên cứu trong vòng ba năm mà không cần một cam kết nào. Levitt cảm thấy mình không có cơ hội nào, bởi trước hết, Levitt không coi bản thân là một tri thức. Anh sẽ được phỏng vấn trong bữa tối bởi các thành viên kỳ cựu – một nhóm các nhà triết học, nhà khoa học, lịch sử học nổi tiếng khắp thế giới. Levitt lo rằng anh sẽ chẳng thể nào trò chuyện nổi được đến hết món khai vị.

Đáng sợ là, một trong số các thành viên kỳ cựu nói rằng: "Tôi thấy khó có thể nhận biết chủ đề thống nhất trong công trình nghiên cứu của anh. Anh có thể giải thích nó được không?"

Levitt cảm thấy lúng túng. Anh ta không biết chủ đề thống nhất của mình là gì, thậm chí không rõ là liệu mình có một chủ đề như thế hay không.

Amartya Sen, nhà kinh tế học sẽ đoạt giải Nobel trong tương lai, đã xen vào và tóm tắt ngắn gọn những gì mà ông ta thấy trong đề tài của Levitt.

"Vâng đó là đề tài của tôi," Levitt hào hứng nói.

Một thành viên khác của câu lạc bộ sau đó cũng đưa ra một đề tài khác.

Levitt khẳng định, "Anh nói đúng, đó là đề tài của tôi."

Và cuộc tranh luận đó vẫn cứ thế tiếp diễn, giống như những chú chó đang giành giật một khúc xương cho tới khi nhà tâm lý học Robert Nozick ngắt lời. Nozick hỏi:

"Cậu bao nhiêu tuổi rồi, Steve?"

" Dạ 26."

Nozick quay sang những người khác và nói: "Anh ta mới chỉ 26 tuổi. Tại sao anh ta cần một đề tài thống nhất? Có thể Levitt sẽ trở thành một tài năng xuất chúng nên anh ta không cần. Anh ta đặt ra một câu hỏi rồi tự trả lời. Thế là ổn rồi."

- Tạp chí *New York Times,* 03/08/2003